

การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน
ในโครงการวิจัยบางแก้วโมเดล: ประมงพื้นบ้านแก่งจัน *

The Social Return on Investment Assessment of
the Bangkaew Model Research Project: Achieving Poverty
Reduction Through Local Fisheries

ชลลดา แสงมณี ศิริสาธิตกิจ¹, ศันสนีย์ จันทร์อานูภาพ²,
วรารณ ทนงศักดิ์³, สุภฎา ศิริรัฐนิคม⁴, และ ทวีเดช ไชยนาพงษ์⁵
Chonlada Sangmanee Sirisatidkid¹, Sansanee Chanarnupap²,
Waraphorn Tanongsak³, Suphada Kiriratnikom⁴, and Thaweedet Chainapong⁵
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ^{1,2,3}
คณะวิทยาศาสตร์และนวัตกรรมดิจิทัล มหาวิทยาลัยทักษิณ^{4,5}
Faculty of Humanities and Social Sciences Thaksin University^{1,2,3}
Faculty of Science and Digital Innovation Thaksin University^{4,5}
Corresponding Author, Email: csansanee@tsu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อนำเสนอข้อมูลโครงการวิจัยบางแก้วโมเดล: ประมงพื้นบ้านแก่งจัน และ 2) เพื่อประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนในโครงการวิจัยบางแก้วโมเดล: ประมงพื้นบ้านแก่งจัน เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการทำเวทีประชุมจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ รวมถึงการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการศึกษากรอบแนวคิดและเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผลตอบแทนทางสังคม

* ได้รับความ: 12 พฤศจิกายน 2567; แก้ไขบทความ: 26 ธันวาคม 2567; ตอรับตีพิมพ์: 31 ธันวาคม 2567

แล้วดำเนินการวิเคราะห์ตัวชี้วัดความคุ้มค่าจากการลงทุนในโครงการ พร้อมทั้งนำเสนอข้อมูลในรูปแบบตารางและการอธิบายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า โครงการวิจัยบางแก้วโมเดล: ประมงพื้นบ้านแก่งจน เป็นโครงการที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ (สอวช.) ประจำปีงบประมาณ 2566 จำนวน 1,100,000 บาท ระยะเวลาดำเนินการ 1 ปี มีวัตถุประสงค์การวิจัย 1) เพื่อพัฒนาโมเดลแก่งจนระดับพื้นที่ที่เหมาะสมกับศักยภาพของคนจนกลุ่มเป้าหมาย และสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ และ 2) เพื่อยกระดับรายได้และฐานะทางสังคมของคนจนและครัวเรือนยากจน โดยการผนวกกลุ่มเป้าหมายเข้าสู่ห่วงโซ่การผลิต ผลการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนเมื่อเสร็จสิ้นการดำเนินโครงการ พบว่า มูลค่าผลประโยชน์ปัจจุบันสุทธิของโครงการ มีค่าเท่ากับ 645,022.35 บาท ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน มีค่าเท่ากับ 1.59 เท่า ซึ่งหมายความว่า ทุกการลงทุน 1 บาท ในโครงการจะเกิดผลตอบแทนทางเศรษฐกิจคืนกลับแก่สังคม 1.59 บาท ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการลงทุนของโครงการมีความคุ้มค่ากับการลงทุน โดยผลที่เกิดจากการดำเนินโครงการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของชุมชนในทิศทางที่ดีขึ้นใน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านมนุษย์ ด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม สำหรับปัจจัยแห่งความสำเร็จจากการดำเนินโครงการมีด้วยกัน 3 ปัจจัย ได้แก่ การมีส่วนร่วม ภาครัฐเครือข่าย และกลไกความร่วมมือ

คำสำคัญ: การประเมินผลตอบแทนทางสังคม; ประมงพื้นบ้าน; แก่งจน

Abstract

This research article aims to 1) present the Bangkaew Model Research Project: Achieving Poverty Reduction Through Local Fisheries, and 2) evaluate the social return on investment (SROI) of the Bangkaew Model Research Project: Achieving Poverty Reduction Through Local Fisheries. Data were collected through observations, interviews, focus group discussions, and forums with key informants. Relevant documents and research were reviewed, along with the framework and

tools for SROI assessment. The analysis focused on key performance indicators to measure the project's return on investment, with results presented in tabular form and descriptive narratives.

The findings revealed that the Bangkaew Model Research Project: Achieving Poverty Reduction Through Local Fisheries received a budget of 1,100,000 baht from the Program Management Unit on Area Based Development (PMU A) under the Office of National Higher Education Science Research and Innovation Policy Council (NXPO) for the fiscal year 2023, with a project duration of one year. The research objectives were: 1) to develop an operational model tailored to the capabilities of the target poor population and aligned with the local context; and 2) to increase the income and improve social mobility of impoverished households by integrating target groups into a pro-poor value chain. The SROI assessment upon project completion found a net present value of 645,022.35 baht, with an SROI of 1.59. This indicates that every 1 baht invested in the project generated a return of 1.59 baht to society, signifying a high return on investment. The project's outcomes created positive changes in four dimensions: human, physical, economic, and social. The three key success factors of the project were participation, networks, and cooperative mechanisms.

Keywords: social return on investment; local fisheries; poverty reduction

1. บทนำ

โครงการวิจัยบางแก้วโมเดล: ประมงพื้นบ้านแก้จน เป็นโครงการวิจัยที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ (สอวช.) ประจำปีงบประมาณ 2566 จำนวน 1,100,000 บาท ระยะเวลาดำเนินการ 1 ปี มีวัตถุประสงค์การวิจัย 1) เพื่อพัฒนาโมเดลแก้จนระดับพื้นที่ (Operating Model) ที่เหมาะสมกับศักยภาพของคนจนกลุ่มเป้าหมายและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ และ 2) เพื่อยกระดับรายได้และฐานะทางสังคม

(Social Mobility) ของคนจนและครัวเรือนยากจน โดยการผนวกกลุ่มเป้าหมายเข้าสู่ห่วงโซ่การผลิต (Pro-poor Value Chain) พื้นที่ดำเนินการ ได้แก่ ชุมชนประมงพื้นบ้านตำบลนาปะขอ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง เนื่องจากระบบข้อมูลครัวเรือนยากจนระดับจังหวัด (Practical Poverty Provincial Connex : PPPConnex) ซึ่งเป็นระบบข้อมูลที่วิเคราะห์ทุนศักยภาพการดำรงชีพ 5 มิติ ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนเศรษฐกิจ ทุนธรรมชาติ ทุนกายภาพ และทุนสังคม ข้อมูลเมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2566 พบว่า ชุมชนประมงพื้นบ้านตำบลนาปะขอมีระดับคะแนนทุนศักยภาพการดำรงชีพอยู่ในระดับ “อยู่ยาก” ในทุกมิติ โดยเฉพาะทุนทรัพยากรธรรมชาติและทุนทางสังคม ส่งผลให้ครัวเรือนยากจนขาดปัจจัยสนับสนุนในการดำรงชีพ

โดยความยากจนเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาทุนมนุษย์และคุณภาพชีวิตของประชาชน ตลอดจนการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม การยุติความยากจนจึงเป็นภาระการพัฒนาหลักที่ประเทศไทยให้ความสำคัญและดำเนินการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 จึงให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำเป็นประเด็นหลักของการพัฒนาประเทศ อย่างไรก็ตามการแก้ปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำอย่างยั่งยืนจึงควรให้ความสำคัญกับระบบฐานข้อมูลร่วมที่แม่นยำ นโยบายการเพิ่มโอกาสในการพัฒนาอาชีพและคุณภาพชีวิตคนจนรายคนและรายครัวเรือนที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ การพัฒนาระบบการคุ้มครองทางสังคมเพื่อดูแลหรือจัดการปัญหาความเดือดร้อนเฉพาะหน้า รวมถึงการปรับปรุงปัจจัยเชิงสถาบันให้เอื้อหรือสนับสนุนต่อการแก้ไขปัญหาความยากจนที่เบ็ดเสร็จและต่อเนื่อง (สุธิมา เทียนงาม, 2566) ดังนั้นโครงการวิจัยบางแก้วโมเดล: ประมงพื้นบ้านแกล้ง จึงเป็นโครงการที่มีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาของประเทศในการนำมาแก้ไขและลดปัญหาความยากจนเชิงพื้นที่

สำหรับการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) เป็นแนวทางหนึ่งที่ใช้ในการวิเคราะห์เพื่อให้สามารถวัดผลประโยชน์ของโครงการต่าง ๆ ที่มีคุณค่าต่อเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยพยายามแปลงผลของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นแก่สังคมให้เป็นมูลค่าที่มีหน่วยวัดเดียวกับเงินตรา ซึ่งทำให้เกิดความชัดเจนในวิธีการวิเคราะห์คุณค่าของโครงการต่าง ๆ ต่อสังคม และทำให้เห็นประโยชน์ที่ตกแก่สังคม และบอกได้ว่าเงินลงทุนแต่ละบาทนั้นสังคมได้ผลตอบแทนเท่าใด (สุธิมา เทียนงาม , 2566)

ด้วยเหตุนี้จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนในโครงการวิจัยบางแก้วโมเดล: ประมงพื้นบ้านแก้งจน เพื่อจะได้ทราบเกี่ยวกับความคุ้มค่ารวมถึงผลตอบแทนทางสังคมของโครงการในประเด็นต่าง ๆ อันจะนำไปสู่การบริหารจัดการและการวางแผนการดำเนินโครงการในครั้งต่อไป เพื่อให้การดำเนินโครงการมีความคุ้มค่าสูงสุด และสามารถแก้ปัญหาได้อย่างแท้จริง ซึ่งจะส่งผลต่อการแก้ปัญหาและพัฒนาประเทศต่อไปในอนาคต

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “บางแก้วโมเดล: ประมงพื้นบ้านแก้งจน” ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ (สอวช.) ประจำปีงบประมาณ 2566

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อนำเสนอข้อมูลโครงการวิจัยบางแก้วโมเดล: ประมงพื้นบ้านแก้งจน
2. เพื่อประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนในโครงการวิจัยบางแก้วโมเดล: ประมงพื้นบ้านแก้งจน

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการทำเวทีประชุมจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ คนจน ครีวเรือนยาจน กำนัน สารวัตรกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน วิสาหกิจชุมชนบุซอ โรงเรียนบ้านหาดไข่เต่า สำนักงานประมงอำเภอบางแก้ว สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบางแก้ว และขบวนองค์กรชุมชนจังหวัดพัทลุง รวมถึงการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการศึกษากรอบแนวคิดและเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ 4 ด้าน ได้แก่ ด้านมนุษย์ ด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม โดยการปรับประยุกต์แนวคิดมาจากระบบข้อมูลครัวเรือนยาจนระดับจังหวัด หลังจากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์มาจัดทำ การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนในโครงการวิจัยบางแก้วโมเดล: ประมงพื้นบ้านแก้งจน เพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการและการวางแผนการดำเนินโครงการในครั้งต่อไป เพื่อให้การดำเนินโครงการมีความคุ้มค่าสูงสุด และสามารถแก้ปัญหาได้อย่างแท้จริง

สำหรับการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน ดำเนินการโดยการวิเคราะห์ข้อมูลด้านต่าง ๆ แล้วนำมาแปลงค่าเป็นตัวเงิน รวมถึงต้นทุนการขับเคลื่อนของโครงการ หลังจากนั้นนำข้อมูลเข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์ตัวชี้วัดความคุ้มค่าจากการลงทุนในโครงการ ซึ่งประกอบด้วย งบประมาณทั้งหมด (Cost) มูลค่าปัจจุบันของต้นทุนรวม (Total Present Cost) มูลค่าปัจจุบันของสังคมก่อนหักลบต้นทุนโครงการและก่อนหักลบมูลค่ากรณีฐาน (Total Present Benefit) มูลค่าปัจจุบันของผลกระทบกรณีฐาน (Total Present Base Case Impact) มูลค่าผลประโยชน์ปัจจุบันสุทธิที่เกิดขึ้นแก่สังคมจากเงินลงทุนของโครงการก่อนหักลบต้นทุน (Net Present Social Benefit) มูลค่าผลประโยชน์ปัจจุบันสุทธิของโครงการ (Net Present Value: NPV) ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) อัตราผลตอบแทนภายในโครงการ (Internal Rate of Return: IRR) หลังจากนั้นนำเสนอข้อมูลในรูปตารางและการอธิบายเชิงพรรณนา

4. สรุปผลการวิจัย

1. ข้อมูลโครงการวิจัยบางแก้วโมเดล: ประมงพื้นบ้านแก้งจน

โครงการวิจัยบางแก้วโมเดล: ประมงพื้นบ้านแก้งจน เป็นโครงการวิจัยที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) สำนักงานนโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ (สอวช.) ประจำปีงบประมาณ 2566 จำนวน 1,100,000 บาท มีระยะเวลาดำเนินการ 1 ปี ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน 2566 – 31 มีนาคม 2567 มีวัตถุประสงค์การวิจัย 1) เพื่อพัฒนาโมเดลแก้งจนระดับพื้นที่ที่เหมาะสมกับศักยภาพของคนจนกลุ่มเป้าหมายและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ และ 2) เพื่อยกระดับรายได้และฐานะทางสังคมของคนจนและครัวเรือนยากจน โดยการผนวกกลุ่มเป้าหมายเข้าสู่ห่วงโซ่การผลิต โดยโครงการวิจัยเลือกศึกษาชุมชนประมงพื้นบ้านตำบลนาปะขอ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง ซึ่งเป็นชุมชนประมงพื้นบ้านบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เนื่องจากระบบข้อมูลครัวเรือนยากจนระดับจังหวัด เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2566 พบว่า ชุมชนประมงพื้นบ้านตำบลนาปะขอมีระดับคะแนนทุนศักยภาพการดำรงชีพอยู่ในระดับ “อยู่ยาก” ในทุกมิติ โดยเฉพาะทุนทรัพยากรธรรมชาติและทุนทางสังคม ส่งผลให้ครัวเรือนยากจนขาดปัจจัยสนับสนุนในการดำรงชีพ

สำหรับการดำเนินการในโครงการวิจัยบางแก้วโมเดล: ประมงพื้นบ้านแก่งจัน เพื่อตอบ
โจทย์การวิจัย มีการดำเนินการในกิจกรรมหลัก ๆ จำนวน 6 กิจกรรม ได้แก่

1.1 การเลี้ยงปลาตู้กระดับครัวเรือน เป็นการเลี้ยงปลาตู้ในถังพลาสติก ขนาด
500 ลิตร เหมาะสำหรับครัวเรือนยากจนกลุ่มเป้าหมายที่ไม่มีที่ดิน หรือสภาพที่ดินไม่เหมาะสม
สำหรับการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ซึ่งผลผลิต ได้แก่ 1) กลุ่มเป้าหมายมีองค์ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยง
ปลาตู้กระดับครัวเรือน ได้แก่ การผลิตอาหารปลาใช้เอง การจัดการอาหารเลี้ยงปลา การใช้พืช
บำบัดน้ำเสีย และการใช้จุลินทรีย์ในระบบเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และ 2) กลุ่มเป้าหมายมีทักษะการ
ใช้นวัตกรรมหรือเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการเลี้ยงปลาตู้ ได้แก่ การตรวจวัดคุณภาพน้ำ
ส่วนผลลัพธ์ ได้แก่ 1) การพัฒนาทุนศักยภาพการดำรงชีพ 2) กลุ่มเป้าหมายได้รับการยกระดับ
รายได้และฐานะทางสังคมโดยการผนวกเข้าสู่ห่วงโซ่การผลิต 3) การเกิดกลไกความร่วมมือจาก
การบูรณาการของทุกภาคส่วน และ 4) การเกิดข้อเสนอเชิงนโยบายที่มีการสนับสนุนจาก
หน่วยงานในระดับท้องถิ่น

1.2 การเลี้ยงปลาในบ่อดิน เป็นความร่วมมือระหว่างโครงการวิจัยกับโรงเรียนบ้าน
หาดไข่เต่า เนื่องจากพบว่าบุตรหลานของครัวเรือนยากจนกลุ่มเป้าหมายจำนวนหนึ่งกำลังศึกษาอยู่
ในโรงเรียนแห่งนี้ สำหรับปลาที่เลี้ยง ได้แก่ ปลาตู้ ปลาสร้อย ปลานิล และปลาชะโอน เพื่อนำไป
ประกอบเป็นอาหารกลางวันให้กับนักเรียน หากมีเหลือก็จะนำออกจำหน่าย ซึ่งผลผลิต ได้แก่
1) กลุ่มเป้าหมายมีองค์ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงปลาในบ่อดิน และการตรวจวัดคุณภาพน้ำ และ
2) กลุ่มเป้าหมายมีทักษะการใช้นวัตกรรมหรือเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการเลี้ยงปลาในบ่อดิน
ได้แก่ การตรวจวัดคุณภาพน้ำ ส่วนผลลัพธ์ ได้แก่ 1) การพัฒนาทุนศักยภาพการดำรงชีพ
2) กลุ่มเป้าหมายได้รับการยกระดับรายได้และฐานะทางสังคมโดยการผนวกเข้าสู่ห่วงโซ่การผลิต
3) การเกิดกลไกความร่วมมือจากการบูรณาการของทุกภาคส่วน และ 4) การเกิดข้อเสนอ
เชิงนโยบายที่มีการสนับสนุนจากหน่วยงานในระดับท้องถิ่น

1.3 การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าปลาตู้ เป็นกิจกรรมที่เน้นให้คนจนและ
ครัวเรือนยากจนกลุ่มเป้าหมาย รวมถึงโรงเรียนบ้านหาดไข่เต่า ที่เลี้ยงปลาตู้เข้าร่วมกิจกรรม
พัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์ปลาตู้แปรรูป เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มปลาตู้ และพัฒนาทักษะ
ผู้ประกอบการให้กับคนจนและครัวเรือนยากจนกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งผลผลิต ได้แก่ 1) ต้นแบบ
ผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าปลาตู้ จำนวน 3 ชนิด ได้แก่ น้ำพริกปลาตู้สมุนไพร น้ำพริกปลาตู้ฟู
และน้ำพริกปลาตู้ลุยสวน และ 2) กลุ่มเป้าหมายมีองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาต้นแบบ

ผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าปาลูก ได้แก่ การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ การเก็บรักษาผลิตภัณฑ์ และการยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ ส่วนผลลัพธ์ ได้แก่ 1) การรวมกลุ่มของกลุ่มเป้าหมาย 2) การสร้างเครือข่ายกับผู้ประกอบการในพื้นที่ (วิสาหกิจชุมชนบุงชโร) และ 3) การเกิดกลไกความร่วมมือจากการบูรณาการของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

1.4 การส่งเสริมการตลาด เป็นการส่งเสริมการสร้างแบรนด์ การกำหนดคุณค่าเหนือคู่แข่ง (Value Proposition) การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ และการทดสอบตลาด เพื่อประเมินความเป็นไปได้ทางการตลาดของผลิตภัณฑ์ ซึ่งผลผลิต ได้แก่ 1) แบรินด์ผลิตภัณฑ์น้ำพริกปาลูกจำนวน 1 แบรินด์ คือ น้ำพริกบางแก้วเมืองลุง 2) ฉลากและบรรจุภัณฑ์ จำนวน 3 แบบ ตามสูตรน้ำพริก ได้แก่ น้ำพริกปาลูกสมุนไพร น้ำพริกปาลูกฟู และน้ำพริกปาลูกลุยสวน และ 3) กลุ่มเป้าหมายมีทักษะการสื่อสารการตลาดจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์น้ำพริกปาลูกส่วนผลลัพธ์ ได้แก่ 1) ผลิตภัณฑ์น้ำพริกปาลูกพร้อมสำหรับการทดสอบตลาด และ 2) กลุ่มเป้าหมายมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์น้ำพริกปาลูก

1.5 การจัดทำธรรมนูญชุมชนประมงยั่งยืน โดยเจตนารมณ์สำคัญในการจัดทำธรรมนูญชุมชนประมงยั่งยืนของชุมชน คือ เพื่อสร้างจิตสำนึกและเป็นข้อตกลงร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่ตั้งอยู่บนฐานของทรัพยากรสัตว์น้ำและชายฝั่ง โดยไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อระบบนิเวศของทะเลสาบสงขลา โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการยกร่างธรรมนูญชุมชนประมงยั่งยืน ซึ่งผลผลิต ได้แก่ 1) กลุ่มเป้าหมายมีองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดทำธรรมนูญชุมชนประมงยั่งยืน ได้แก่ ด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูทะเลสาบสงขลา ด้านการใช้ประโยชน์ทรัพยากรในทะเลสาบสงขลาอย่างยั่งยืน ด้านการจัดการมลพิษและภัยคุกคามจากมนุษย์ ด้านการเสริมพลังอาสาสมัครการจัดตั้งกลุ่มและเครือข่าย ด้านการเสริมพลังสิทธิชุมชน และด้านการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติทางธรรมชาติ 2) ธรรมนูญชุมชนประมงยั่งยืนที่เกิดจากการมีส่วนร่วม จำนวน 1 ฉบับ และ 3) เครือข่ายความร่วมมือในการกำหนดกฎเกณฑ์และแนวทางปฏิบัติร่วมกันส่วนผลลัพธ์ ได้แก่ 1) การสร้างจิตสำนึกอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรในทะเลสาบสงขลา และ 2) การสร้างจิตสำนึกอนุรักษ์วิถีประมงพื้นบ้าน

1.6 การจัดทำฐานข้อมูลเพื่อลดผลกระทบจากภัยพิบัติและลมมรสุม เป็นการพัฒนาฐานข้อมูลเพื่อลดผลกระทบจากภัยพิบัติและลมมรสุม ตามกรอบแนวคิดการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติ แนวคิดการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติบนฐานชุมชน และแนวคิดระบบฐานข้อมูลซึ่งผลผลิต ได้แก่ 1) กลุ่มเป้าหมายมีองค์ความรู้เกี่ยวกับฐานข้อมูลเพื่อลดผลกระทบจากภัยพิบัติ

และลมมรสุม ได้แก่ ภัยพิบัติและลมมรสุม (ประเภท ลักษณะ ช่วงเวลา และผลกระทบ) การลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติและลมมรสุม และการตั้งรับและปรับตัวจากภัยพิบัติและลมมรสุม และ 2) ฐานข้อมูลเพื่อลดผลกระทบจากภัยพิบัติและลมมรสุม จำนวน 1 ฐาน ส่วนผลลัพธ์ ได้แก่ แนวทางการใช้ฐานข้อมูลเพื่อลดผลกระทบจากภัยพิบัติและลมมรสุม

โดยผลกระทบ (Impact) ที่เกิดจากโครงการในภาพรวม ได้แก่ 1) กลุ่มเป้าหมายมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นจากการขยายโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคม 2) การเสริมสร้างความมั่นคงและยั่งยืนของการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะอาชีพประมงพื้นบ้าน และ 3) การลดความเสี่ยงและผลกระทบจากภัยพิบัติและลมมรสุม

2. ผลประโยชน์ของโครงการวิจัยบางแก้วโมเดล: ประมงพื้นบ้านแก้ง

สำหรับผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินโครงการวิจัยบางแก้วโมเดล: ประมงพื้นบ้านแก้ง เป็นผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นในปีที่ดำเนินการ คือ ปี พ.ศ. 2566 ซึ่งโครงการได้ดำเนินการเสร็จสิ้นไปแล้ว (Ex-Post Evaluation) รวมถึงการคำนวณผลประโยชน์ที่คาดการณ์ว่าจะเกิดขึ้นจากโครงการในอนาคต (Ex-Ante Evaluations) อีก 5 ปีข้างหน้า หรือ ระหว่างปี พ.ศ. 2567-2571 จากการคำนวณตามหลักการบนฐานข้อมูลของผลประโยชน์ของโครงการ มีค่าที่ได้จากการคำนวณ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลประโยชน์ของโครงการ

ผลประโยชน์ปัจจุบันสุทธิ (Present Benefit) (บาท)					
พ.ศ. 2566	พ.ศ. 2567	พ.ศ. 2568	พ.ศ. 2569	พ.ศ. 2570	พ.ศ. 2571
224,356.00	84,311.43	407,697.96	389,115.65	370,583.86	352,937.01
รวมผลประโยชน์ปัจจุบันสุทธิ (Total Present Benefit) 1,829,001.91 บาท					

จากตารางที่ 1 พบว่า ผลประโยชน์ปัจจุบันสุทธิของโครงการในปีที่ดำเนินการ คือ ปี พ.ศ. 2566 เท่ากับ 224,356 บาท โดยผลประโยชน์ปัจจุบันสุทธิที่คาดการณ์ว่าจะเกิดขึ้นจากโครงการในอนาคต อีก 5 ปีข้างหน้า มีค่าแตกต่างกันออกไปในแต่ละปี สำหรับรวมผลประโยชน์ปัจจุบันสุทธิของโครงการ เท่ากับ 1,829,001.91 บาท

3. การวิเคราะห์ผลกระทบกรณีฐานของโครงการวิจัยบางแก้วโมเดล: ประมงพื้นบ้าน แก่งจน

สำหรับการวิเคราะห์ผลกระทบกรณีฐาน (Base Case Scenario) มีการวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดจากองค์กรอื่น (Attribution) และผลกระทบส่วนเกิน (Deadweight) ซึ่งมีรายละเอียดผลกระทบกรณีฐานของโครงการ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลกระทบกรณีฐานของโครงการ

ผลกระทบกรณีฐานของโครงการ (Base Case Scenario) (บาท)					
พ.ศ. 2566	พ.ศ. 2567	พ.ศ. 2568	พ.ศ. 2569	พ.ศ. 2570	พ.ศ. 2571
16,896.00	14,976.00	15,360.00	15,744.00	15,744.00	15,744.00
ผลกระทบกรณีฐานปรับเป็นมูลค่าปัจจุบันสุทธิ (Present Base Case Impact)					
16,896.00	14,262.86	13,931.97	13,600.26	12,952.63	12,335.84
ผลกระทบกรณีฐานมูลค่ารวมปัจจุบัน (Total Present Base Case Impact)					
83,979.55					

จากตารางที่ 2 พบว่า ผลกระทบกรณีฐานของโครงการ และผลกระทบกรณีฐานปรับเป็นมูลค่าปัจจุบันสุทธิ ในปีที่ดำเนินการ คือ ปี พ.ศ. 2566 มีค่าเท่ากัน คือ 16,896 บาท ส่วนผลกระทบกรณีฐานของโครงการ และผลกระทบกรณีฐานปรับเป็นมูลค่าปัจจุบันสุทธิ ที่คาดการณ์ว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต อีก 5 ปีข้างหน้า มีค่าแตกต่างกันออกไปในแต่ละปี สำหรับผลกระทบกรณีฐานมูลค่ารวมปัจจุบัน เท่ากับ 83,979.55 บาท

4. การเปรียบเทียบผลกระทบภาพรวมกรณีมีโครงการแล้วและกรณีที่ไม่มีโครงการวิจัยบางแก้วโมเดล: ประมงพื้นบ้านแก่งจน

สำหรับการเปรียบเทียบผลกระทบภาพรวมกรณีมีโครงการแล้วและกรณีที่ไม่มีโครงการ มีการจำแนกการเปรียบเทียบออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านมนุษย์ ด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม ซึ่งมีรายละเอียดดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 การเปรียบเทียบผลกระทบสภาพรวมกรณีมีโครงการแล้วและกรณีที่ไม่มีโครงการ

กรณีมีโครงการแล้ว (With)	กรณีที่ไม่มีโครงการ (Without)
ด้านมนุษย์	
1. คนจนและครัวเรือนยากจนได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้ และนวัตกรรมในการยกระดับศักยภาพการดำรงชีพ	1. คนจนและครัวเรือนยากจนมีภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงปลาและแปรรูปสัตว์น้ำ แต่ขาดเงินทุนองค์ความรู้ และนวัตกรรมการเลี้ยงปลาด้วยเทคโนโลยีที่เหมาะสม
ด้านกายภาพ	
1. การฟื้นฟูทรัพยากรสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลา ซึ่งเป็นผลจากการจัดทำธรรมนูญชุมชนประมงยั่งยืน 2. ชุมชนมีแผนรับมือผลกระทบจากภัยพิบัติและลมมรสุม ซึ่งเป็นผลจากการจัดทำฐานข้อมูลเพื่อลดผลกระทบจากภัยพิบัติและลมมรสุม	1. คนจนและครัวเรือนยากจนจำนวนหนึ่งมีที่อยู่หรือที่ทำกินอยู่ในพื้นที่เสี่ยงภัยพิบัติ 2. ชุมชนขาดแผนรับมือผลกระทบจากภัยพิบัติและลมมรสุม
ด้านเศรษฐกิจ	
1. คนจนและครัวเรือนยากจนมีรายได้เพิ่มขึ้น 2. การเสริมสร้างความมั่นคงและยั่งยืนของอาชีพประมงพื้นบ้านที่อาศัยทรัพยากรสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลา	1. คนจนและครัวเรือนยากจนไม่สามารถเข้าถึงแหล่งสินเชื่อ และ/หรือมีหนี้สินนอกระบบ 2. คนจนและครัวเรือนยากจนมีอัตราการว่างงานสูง 3. รายได้เฉลี่ยของคนจนและครัวเรือนยากจนอยู่ในระดับต่ำ
ด้านสังคม	
1. คนจนและครัวเรือนยากจนเกิดการรวมกลุ่ม ซึ่งเป็นผลจากการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าปลาสด และการส่งเสริมการตลาด 2. การมีส่วนร่วมของคนจนและครัวเรือนยากจนในการพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นผลจากการจัดทำธรรมนูญชุมชนประมงยั่งยืน และการจัดทำฐานข้อมูลเพื่อลดผลกระทบจากภัยพิบัติและลมมรสุม	1. คนจนและครัวเรือนยากจนขาดการรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน 2. ชุมชนไม่มีการจัดทำกฎกติกาชุมชน

5. สรุปผลการประเมินโครงการวิจัยบางแก้วโมเดล: ประมงพื้นบ้านแก้งจน

5.1 สรุปความคุ้มค่าของการลงทุน

จากการคำนวณข้อมูลการลงทุน เพื่อประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนในโครงการวิจัยบางแก้วโมเดล: ประมงพื้นบ้านแก้งจน จากการคำนวณสามารถสรุปความคุ้มค่าของการลงทุนในโครงการได้ ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 สรุปความคุ้มค่าของการลงทุน

โครงการนี้เริ่มดำเนินกิจกรรมปีแรก	2566	
ใช้งบประมาณทั้งหมด (Cost)	1,100,000.00	บาท
มูลค่าปัจจุบันของต้นทุนรวม (Total Present Cost)	1,100,000.00	บาท
มูลค่าปัจจุบันของสังคมก่อนหักลบต้นทุนโครงการและก่อนหักลบมูลค่ากรณีฐาน (Total Present Benefit)	1,829,001.91	บาท
มูลค่าปัจจุบันของผลกระทบกรณีฐาน (Total Present Base Case Impact)	83,979.55	บาท
มูลค่าผลประโยชน์ปัจจุบันสุทธิที่เกิดขึ้นแก่สังคมจากเงินลงทุนของโครงการก่อนหักลบต้นทุน (Net Present Social Benefit)	1,745,022.35	บาท
มูลค่าผลประโยชน์ปัจจุบันสุทธิของโครงการ (Net Present Value หรือ NPV)	645,022.35	บาท
ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment หรือ SROI)	1.59	เท่า
อัตราผลตอบแทนภายใน (Internal Rate of Return หรือ IRR)	24.42	ร้อยละ
โครงการนี้คำนวณมูลค่าผลประโยชน์ปัจจุบันสุทธิ (NPV) โดยใช้อัตราคิดลดร้อยละ	5.00	ร้อยละ
โดยปรับมูลค่า ณ ปี ฐาน พ.ศ.	2566	

จากตารางที่ 4 พบว่า การประเมินผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นของโครงการวิจัยบางแก้วโมเดล: ประมงพื้นบ้านแก้งจน ผลการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนของโครงการเมื่อเสร็จสิ้นการดำเนินโครงการ มูลค่าผลประโยชน์ปัจจุบันสุทธิของโครงการ มีค่าเท่ากับ

645,022.35 บาท ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน มีค่าเท่ากับ 1.59 เท่า ซึ่งหมายความว่าทุกการลงทุน 1 บาท ในโครงการนี้ จะเกิดผลตอบแทนทางเศรษฐกิจคืนกลับแก่สังคม 1.59 บาท ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการลงทุนของโครงการวิจัยบางแก้วโมเดล ประมงพื้นบ้านแก้งจน มีความคุ้มค่ากับการลงทุน

5.2 สรุปปัจจัยแห่งความสำเร็จ

สำหรับปัจจัยแห่งความสำเร็จ (Success Factor) จากการดำเนินงานของโครงการจากการวิเคราะห์และถอดบทเรียน พบว่า มีปัจจัยหลักๆ สำคัญ 3 ปัจจัย ได้แก่

5.2.1 การมีส่วนร่วม (Participation) ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้โครงการสามารถดำเนินการไปได้ด้วยความเรียบร้อยและบรรลุวัตถุประสงค์การวิจัย และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนอย่างแท้จริง โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมและขับเคลื่อนโครงการร่วมกันตั้งแต่ก่อนเริ่มต้นโครงการเพื่อค้นหาโจทย์วิจัยในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นผู้นำชุมชน เช่น กำนัน สารวัตรกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น และที่สำคัญยิ่งคือชาวบ้านในชุมชน เพื่อให้ได้โจทย์การวิจัยที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ซึ่งหลังจากได้โจทย์วิจัยจากพื้นที่แล้ว ชุมชนยังเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินการวิจัยอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ต้นจนจบสิ้นกระบวนการวิจัยในทุก ๆ กิจกรรม ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าโครงการครั้งนี้ประสบความสำเร็จได้ล้วนเกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการ “ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมนำ ร่วมประสาน” ของชุมชนอย่างแท้จริง

5.2.2 ภาวศิเครือข่าย เป็นปัจจัยสำคัญอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้โครงการประสบความสำเร็จ สำหรับการดำเนินโครงการในครั้งนี้ ภาวศิเครือข่ายที่สำคัญ เช่น สำนักงานประมงอำเภอบางแก้ว องค์การบริหารส่วนตำบลนาปะขอ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบางแก้ว กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบุซหอ ขบวนการองค์กรชุมชนจังหวัดพัทลุง และโรงเรียนบ้านหาดไขเต่า เป็นต้น เนื่องจากหน่วยงานที่เป็นภาวศิเครือข่ายเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นหน่วยงานที่มีศักยภาพและสอดคล้องกับการเติมเต็มศักยภาพในการดำเนินโครงการในประเด็นต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับกิจกรรมของโครงการ ซึ่งส่งผลให้การดำเนินงานของโครงการมีศักยภาพมากยิ่งขึ้น และนำไปสู่ความสำเร็จของโครงการที่ตอบสนองความต้องการของชุมชน

5.2.3 กลไกความร่วมมือ สำหรับกลไกความร่วมมือเป็นปัจจัยสำคัญอีกปัจจัยหนึ่งที่ช่วยหนุนเสริมให้โครงการประสบความสำเร็จ เป็นกลไกความร่วมมือจากหลาย ๆ ภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นชุมชน หน่วยงานภาวศิเครือข่าย รวมถึงหน่วยงานระดับอำเภอและระดับ

จังหวัด ที่ให้ความร่วมมือในกระบวนการดำเนินงานต่าง ๆ ของโครงการ ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ โดยมีเป้าหมายร่วมกัน คือ เพื่อนำไปสู่การส่งเสริมและยกระดับคุณภาพชีวิตของกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่

5.3 สรุปบทเรียนด้านลบจากการดำเนินงาน

บทเรียนด้านลบจากการดำเนินงาน (Lesson Learned) คือ การดำเนินงานของโครงการในกิจกรรมต่าง ๆ ที่ดำเนินการกับชุมชนโดยมีเป้าหมายเพื่อการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มเป้าหมายในชุมชน ไม่สามารถกระทำได้อย่างครอบคลุมกับทุกคน เนื่องจากข้อจำกัดในหลาย ๆ ประเด็น โดยเฉพาะข้อจำกัดที่อยู่นอกเหนือการควบคุม จึงอาจส่งผลให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันในการเข้าถึงกิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการ ถึงแม้ว่าโครงการจะตระหนักและให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับกลุ่มเป้าหมายในการเข้าถึงการดำเนินกิจกรรมทุกกิจกรรมของโครงการอย่างเท่าเทียมและเสมอภาค

5. อภิปรายผลการวิจัย

โครงการวิจัยบางแก้วโมเดล: ประมงพื้นบ้านแก่งจัน มีการดำเนินการ 6 กิจกรรมหลัก ๆ ได้แก่ 1) การเลี้ยงปลาตู้กระดပ်ครีวเรือน 2) การเลี้ยงปลาในบ่อดิน 3) การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าปลาดุก 4) การส่งเสริมการตลาด 5) การจัดทำธรรมนูญชุมชนประมงยั่งยืน และ 6) การจัดทำฐานข้อมูลเพื่อลดผลกระทบจากภัยพิบัติและลมมรสุม สำหรับการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนเมื่อเสร็จสิ้นการดำเนินโครงการ พบว่า มูลค่าผลประโยชน์ปัจจุบันสุทธิของโครงการ มีมูลค่าเท่ากับ 645,022.35 บาท ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนมีค่าเท่ากับ 1.59 เท่า ซึ่งหมายความว่า ทุกการลงทุน 1 บาท ในโครงการจะเกิดผลตอบแทนทางเศรษฐกิจคืนกลับแก่สังคม 1.59 บาท ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการลงทุนของโครงการมีความคุ้มค่ากับการลงทุน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุธิมา เทียนงาม (2566) ที่พบว่า มูลค่าปัจจุบันสุทธิที่เกิดขึ้นจากการลงทุนในโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำในพื้นที่จังหวัดชัยนาทมีมูลค่าเป็นบวก มีมูลค่า 6,153,243.34 บาท ดัชนีชี้วัดผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน มีค่าเท่ากับ 1.36 เท่า หมายความว่า ทุกการลงทุน 1 บาท ในโครงการนี้จะเกิดผลตอบแทนทางเศรษฐกิจคืนกลับแก่สังคมโดยรวม 1.36 บาท ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการลงทุนในกิจกรรมโครงการวิจัยนี้เกิดความคุ้มค่าต่อการลงทุน และงานวิจัยของ อนุมศักดิ์ ศรีจันทร์ และ ธรรมบุญ สะเทือนไพร (2562) ที่พบว่า การประเมินผลลัพธ์และ

ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนสำหรับงานบริการวิชาการแก่ชุมชน ได้แก่ 1) ผลลัพธ์ด้านเศรษฐกิจ คือ รายได้จากการประกอบอาชีพ รายได้จากการทำผลิตภัณฑ์สุขภาพ และลดค่าใช้จ่ายในการดูแลสุขภาพ และ 2) ผลลัพธ์ด้านสังคม คือ การมีสุขภาพที่ดีของชุมชนและคนในครอบครัว การมีวิชาชีพ และความรู้ในการทำผลิตภัณฑ์ การพึ่งพาตนเอง การรวมกลุ่มของชุมชน สุขและความภูมิใจจากการทำงานเพื่อชุมชน และความอบอุ่นและความภูมิใจของครอบครัว ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนของโครงการมีมูลค่าผลลัพธ์สุทธิจำนวน 8,317,302 บาท อัตราส่วนผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน จำนวน 2.7 เท่า หมายความว่า การลงทุนทุก 1 บาทของโครงการสามารถสร้างประโยชน์ทางสังคม 2.7 บาท สรุปได้ว่า โครงการสร้างคุณค่าที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม และมีความคุ้มค่าต่อการลงทุน และงานวิจัยของ จารึก สิงห์ปรีชา, เทิดศักดิ์ ญาโน, ทศพร คิวประสพศักดิ์, และ ไชยวัฒน์ กลิ่นลำภู (2565) ที่พบว่า การนำแนวคิดการประเมินอัตราผลตอบแทนเชิงสังคมจากการลงทุนมาใช้เพื่อสะท้อนถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (สวพส.) ทั้งในมิติของเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โครงการดำเนินการศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน และน่าน ผ่านโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง จำนวน 5 แห่ง ผลการประเมิน พบว่า ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนที่เกิดขึ้นอยู่ในช่วงสัดส่วนระหว่าง 3.26 ถึง 11.23 และค่าเฉลี่ยรวมของ 5 พื้นที่ที่ทำการศึกษามีมูลค่าเท่ากับ 5.89 โดยจากการศึกษาพบว่าผู้รับผลประโยชน์ส่วนใหญ่ของโครงการคือเกษตรกร การเข้ามาของเจ้าหน้าที่ที่สามารถเปลี่ยนแปลงชุมชนให้คนในชุมชนมีรายได้ และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สภาพแวดล้อมในหมู่บ้านงดงามขึ้น และคนในชุมชนมีความสุขมากขึ้น ตลอดจนงานวิจัยของ Cynthia Mulenga (2014) ที่ทำการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนของโครงการ Local Value Chain Development (LVCD) ซึ่งเป็นโครงการที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อปรับปรุงเศรษฐกิจและสร้างโอกาสให้แก่เกษตรกรในพื้นที่สามารถเลี้ยงตัวเองและครอบครัวได้ โดยเน้นการปรับปรุงผลผลิต ปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรในพื้นที่และผู้มีบทบาททางการตลาดอื่น ๆ ตลอดจนการอบรมทักษะทางธุรกิจและการตลาด ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการ ได้แก่ ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของเกษตรกรในพื้นที่ทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจ โดยวัดจากการที่เกษตรกรมีรายได้เสริมจากการจำหน่ายสินค้า การนำรายได้ที่เพิ่มขึ้นมาซื้ออาหารที่มีประโยชน์ และเด็ก ๆ ในชุมชนมีการศึกษาและสุขภาพดีขึ้น ซึ่งส่งผลให้สังคมดีขึ้น นอกจากนี้โครงการยังมีส่วนช่วยให้ผู้บริโภคในพื้นที่หรือผู้ซื้อสามารถเข้าถึงสินค้าเกษตรที่มีคุณภาพในราคา

ที่ถูกลองอีกด้วย และผลการศึกษาพบว่า ทุก ๆ การลงทุนใน 1 ดอลลาร์สหรัฐ ในโครงการ LVCD สามารถสร้างผลตอบแทนทางสังคม เท่ากับ 4.41 ดอลลาร์สหรัฐ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความคุ้มค่าจากการลงทุน เช่นเดียวกับโครงการวิจัยบางแก้วโมเดล: ประมงพื้นบ้านแก่งจน ที่มีความคุ้มค่ากับการลงทุน และเป็นโครงการที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของชุมชนในทิศทางที่ดีขึ้นใน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านมนุษย์ ด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม โดยผู้ได้รับผลประโยชน์เป็นชาวบ้านในชุมชน

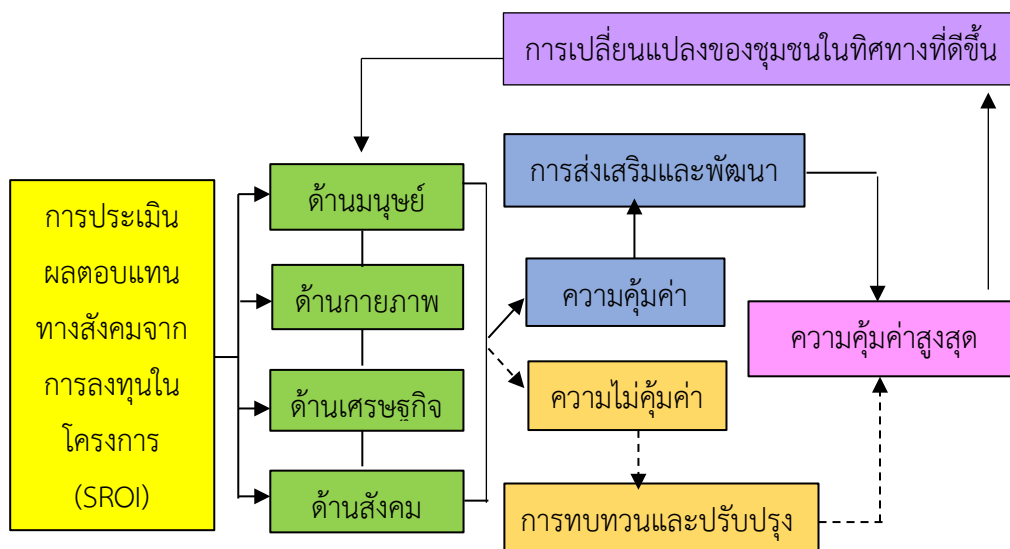
แต่อย่างไรก็ตามในขณะเดียวกันมีงานวิจัยที่พบว่าการลงทุนในการดำเนินการบางโครงการขาดความคุ้มค่า จึงจำเป็นต้องมีการเสนอแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานเพื่อให้เกิดความคุ้มค่ากับการลงทุน เช่นงานวิจัยของพรพิมล อริยะวงษ์ (2564) ที่พบว่า ค่าผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนของกลุ่มทอผ้าที่กระตุกไหล่หินตะวันตก มีค่าเท่ากับ 0.99 และเมื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์การแปลความหมาย พบว่า ผลลัพธ์ของกิจกรรมกลุ่มก่อให้เกิดผลตอบแทนทางสังคมที่น้อยกว่ามูลค่าลงทุนตั้งต้น กล่าวคือเงินลงทุนทุก ๆ 1 บาท จะได้ผลตอบแทนกลับมา 0.99 บาท แสดงว่าผลประโยชน์ขาดทุนหรือไม่ทำให้เกิดมูลค่าทางสังคมเพิ่มขึ้น ซึ่งควรได้รับการพัฒนาและปรับปรุงในจุดบกพร่อง จึงได้เสนอแนวทางการพัฒนาของกลุ่มทอผ้าที่กระตุกไหล่หินตะวันตก จำนวน 7 ด้าน คือ 1) ด้านการบริหารจัดการ 2) ด้านการผลิต 3) ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ 4) ด้านการตลาด 5) ด้านการเงินและการบัญชี 6) ด้านการสนับสนุนจากภาครัฐ และ 7) ด้านการจัดการองค์ความรู้เพื่อให้การดำเนินงานของกลุ่มเกิดการพัฒนายั่งยืนยิ่งขึ้นต่อไป โดยแนวทางเหล่านี้สอดคล้องกับปัจจัยแห่งความสำเร็จจากการดำเนินโครงการวิจัยบางแก้วโมเดล: ประมงพื้นบ้านแก่งจน ที่พบว่ามี 3 ปัจจัย ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วม 2) ภาศิเครือข่าย และ 3) กลไกความร่วมมือ ซึ่งทั้ง 3 ปัจจัยเหล่านี้ ล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยสำคัญในการบริหารจัดการที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการ

6. องค์ความรู้จากการวิจัย

การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนในโครงการวิจัยบางแก้วโมเดล: ประมงพื้นบ้านแก่งจน แสดงให้เห็นถึงองค์ความรู้เกี่ยวกับการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนในโครงการผ่านการวิเคราะห์ข้อมูล 4 ด้านหลักๆ ได้แก่ ด้านมนุษย์ ด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม เพื่อวิเคราะห์หาความคุ้มค่าจากการลงทุนในโครงการ อันจะนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการและการวางแผนการดำเนินโครงการในครั้งต่อไป เพื่อให้การ

ดำเนินโครงการมีความคุ้มค่าสูงสุด อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของชุมชนในทิศทางที่ดีขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านมนุษย์ ด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม

ภาพที่ 1. การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนในโครงการ

7. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 การเก็บข้อมูลเพื่อนำมาใช้ในการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน ควรมีการเก็บข้อมูลตั้งแต่เริ่มต้นดำเนินการและมีการเก็บอย่างต่อเนื่อง และครอบคลุมข้อมูลในทุกประเด็นที่จะนำมาใช้ในการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการประเมินผล ตลอดจนเป็นการช่วยประหยัดเวลาในการทำงาน

1.2 การดำเนินกิจกรรมทุกกิจกรรมของโครงการต้องพยายามให้กลุ่มเป้าหมายทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างทั่วถึง เท่าเทียม และเสมอภาค ทั้งนี้เพื่อประโยชน์และความคุ้มค่าสูงสุดที่จะเกิดขึ้นอย่างแท้จริงจากการดำเนินโครงการ

1.3 การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนในโครงการวิจัยครั้งนี้ เป็นการคำนวณและประเมินจากข้อมูลที่สามารถวัดค่าได้เท่านั้น และเป็นการกำหนดมูลค่า ณ ช่วงเวลา

ขณะนั้น ซึ่งอาจยังมีคุณค่าอื่น ๆ ที่ไม่สามารถวัดด้วยการกำหนดมูลค่าได้ จึงไม่นำมาคำนวณ ดังนั้นหากมีการนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ประโยชน์ จึงควรมีการนำข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องมาร่วมพิจารณาและประกอบการตัดสินใจด้วย เพื่อประโยชน์สูงสุดที่จะเกิดขึ้น

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการประเมินผลตอบแทนทางสังคมกับโครงการอื่น ๆ ทั้งโครงการของภาครัฐและภาคเอกชนที่เข้ามาดำเนินการในพื้นที่ โดยเฉพาะโครงการที่ใช้งบประมาณที่ค่อนข้างสูง เช่น โครงการเกี่ยวกับการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ และโครงการด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเล เป็นต้น เพื่อให้ทราบถึงความคุ้มค่าของการลงทุน และหากโครงการใดไม่คุ้มค่ากับการลงทุนจะได้นำไปสู่แนวทางการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาและปรับปรุงให้เกิดความคุ้มค่ากับการลงทุนหากมีการดำเนินการโครงการในลักษณะนี้ต่อไป เพื่อประโยชน์ที่แท้จริงอันจะเกิดขึ้นต่อชุมชนและสังคม

เอกสารอ้างอิง

จาริก สิงห์ปรีชา, เทิดศักดิ์ ญาโน, ทศพร คิวประสพศักดิ์, และ ไชยวัฒน์ กลิ่นลำภู. (2565).

โครงการประเมินความคุ้มค่าของสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) ปีงบประมาณ พ.ศ. 2565 (รายงานการวิจัย). เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาความเป็นไปได้ทางเศรษฐกิจและประเมินผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคม.

ถนอมศักดิ์ ศรีจันทร์, และ ธรรมบุญ สะเทือนไพร. (2562). การประเมินผลลัพธ์และ

ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนสำหรับงานบริการวิชาการแก่ชุมชน กรณีศึกษาโครงการสร้างองค์ความรู้เพื่อส่งเสริมวิชาชีพแก่ชุมชน: การนวดเพื่อสุขภาพจังหวัดนครนายกและจังหวัดสระแก้ว. วารสารการจัดการสมัยใหม่, 17(2), 118-125.

พรพิมล อริยะวงษ์. (2564). การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) เพื่อสร้างความยั่งยืนของ กลุ่มทอผ้าจากกี่กระตุกไหลหินตะวันตก อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง. วารสารด้านการบริหารรัฐกิจและการเมือง, 10(2), 147-166.

สุธิมา เทียนงาม. (2566). การประเมินคุณค่าคืนสู่สังคม การประเมินผลลัพธ์ทางสังคม (SIA) และผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน แบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำในพื้นที่จังหวัดชัยนาท (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: ศรีเมืองการพิมพ์.

Mulenga, C. (2014). Social Return on Investment Report: Local Value Chain Development Project in Flotim, Indonesia. Retrieved from <https://socialvalueuk.org/reports/social-return-investment-report-local-value-chain-development-project-flotim-indonesia/>